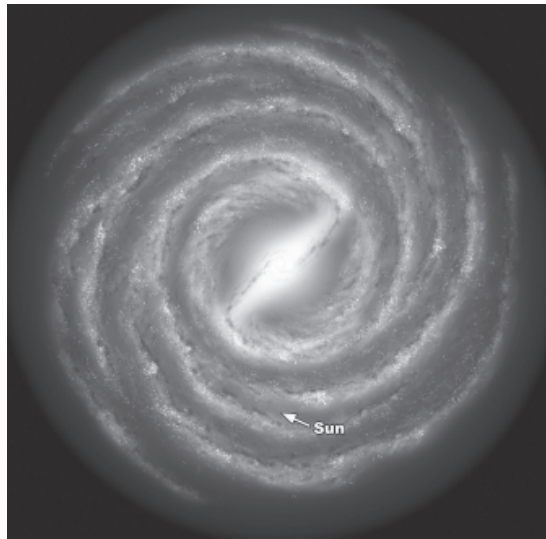

เปลี่ยนวิธีคิด

พลิกวิกฤติ...สิ่งแวดล้อม

พระไพศาล วิสาโล

เมื่อเรามองท้องฟ้ายามค่ำคืนอันเงียบสงบ ดวงดาวที่ส่องแสงระยิบระยับเต็มฟ้า ไม่เพียงนุ่มใจให้สงบ หากเรายังได้สัมผัสกับความงามอันลึกล้ำของธรรมชาติ ในยามนั้นเราอาจตระหนักถึงความเล็กระจิริดของตัวเอง เราเอง เพราะความมหัศจรรย์ของจักรวาลได้ปรากฏต่อหน้าเราอย่างเต็มตา ขณะที่อายุขัยของเรากลับมีค่าเพียงชั่วขณะเปรียบเทียบกับ

กาลเวลากว่าหมื่นล้านปีของเอกภพ เพียงแค่ระยะห่างนับล้านปีแสงของดาวบางดวงที่เราเห็น ก็ทำให้ประวัติศาสตร์แค่พันปีของชาติเรากลายเป็นเศษเสี้ยวของจักรวาลไปในทันที

แต่ธรรมชาติไม่อาจจะยิ่งใหญ่มหัศจรรย์เพียงใด ก็ยังเล็กกว่าสิ่งๆหนึ่ง นั่นคือความรู้สึกว่าเป็น “ของฉัน” ความรู้สึกว่าเป็น “ของฉัน” นั้นไม่เคยมีขอบเขต มันสามารถแผ่ไปครอบครองทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาลนี้ได้ ไม่เว้นแม้แต่ตัวจักรวาลเอง ไม่สำคัญว่าเราจะเคยไปเดินเหินบนดาวดวงไหนหรือไม่ ทันทีที่เราเห็นบนพื้นโลก หรือจากกล้องโทรทัศน์ เราก็กึกกักว่ามันเป็น “ของฉัน” ทันทีด้วยเหตุนี้ สุริยจักรวาลจึงเป็นของฉัน ดาราจักร (galaxy) จึงเป็นของฉัน ทางช้างเผือกจึงเป็นของฉัน ไม่มีอะไรในจักรวาลนี้ที่ใหญ่จนความรู้สึกว่า “ของฉัน” คลุมไปไม่ถึง

ด้วยเหตุนี้ มนุษย์เราจึงถือสิทธิที่จะเข้าไปทำอะไรก็ได้กับทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติ นี่คือทัศนคติสำคัญที่ขับเคลื่อนมนุษยชาติตลอดมา โดยเฉพาะในช่วง ๔ ศตวรรษที่แล้ว จริงอยู่เมื่อมนุษย์ยังมีอำนาจน้อย เราย่อมหวาดกลัวธรรมชาติ จนเกิดศาสนาขึ้นมา เพื่อเป็นที่พึ่งและ

ปกป้องมนุษย์จากภัยนานาชนิดในธรรมชาติ แต่เมื่อเรามีความรู้และเทคโนโลยีมากขึ้น ก็เริ่มเชื่อมั่นในอำนาจของตนเองขึ้นมา จนไม่เพียงเอาชนะสัตว์ร้ายรอบตัวเท่านั้น หากยังเหิมเกริมถึงขั้นที่จะเป็นนายเหนือธรรมชาติ และนี่คือจุดมุ่งหมายของศาสตร์ต่างๆ ในตะวันตกนับแต่ศตวรรษที่ ๑๗ เป็นต้นมา ดัง เดส์กาดส์ บิดาแห่งปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ได้เคยกล่าวว่า

“เมื่อรู้จักธรรมชาติและพฤติกรรม ของไฟ น้ำ อากาศ ดวงดาว สวรรค์ และสิ่งรอบตัว... เราย่อมสามารถใช้ความรู้เหล่านี้เพื่อเป้าหมายอนอกอนันต์ ดังนั้นจึงทำให้เราเป็นนายและผู้ครอบครองธรรมชาติ” แต่ ฟรานซิส เบคอน นักวิทยาศาสตร์ชาวอังกฤษ ร่วมสมัยเดียวกับ เดส์กาดส์ พุดชัดเจนนกว่านั้นอีกว่า ความรู้นั้นเป็นสิ่งสำคัญที่เราจะต้องแสวงหาและเพิ่มพูน ทั้งนี้เพื่อกดธรรมชาติให้เป็น “ทาส” และ “รับใช้” มนุษย์ รวมทั้งเพื่อ “ทราบาน” และ “ไล่ล่าไม่หยุดหย่อน” เพื่อให้ธรรมชาติเปิดเผยความจริงออกมาให้มากที่สุด

นับแต่นั้นมาการผลาญทำลายธรรมชาติจึงเกิดขึ้นอย่างมหัศจรรย์ ไม่ถูกตัด สัตว์ถูกฆ่า ป่าถูกทำลายแทบทุกหนแห่ง อย่างไม่เคยมีมาก่อน หญิงแก่ชาวอินเดียแดงเผ่าวินตูในแคลิฟอร์เนียได้พุดถึงสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อชาวอเมริกันเข้ามาทำลายแผ่นดินของเธอเพื่อทำเหมืองทอง

“คนชาวไม่เคยเอาใจใส่แผ่นดิน กวาง หรือหมีเสีย เวลาเราชาวอินเดียชน่าสัตว์ เราจะกินเนื้อให้หมด เวลาเราชูดเอาราก เราจะชูดดินเป็นหลุมเล็กๆ เวลาเราสร้างบ้าน เราจะทำช่องเล็กๆ เวลาเราเผาหญ้า เราจะไม่ทำลายจน

พินาศ เราจะเขย่าวัดต้นไม้เมื่อต้องการลูกโอ๊กและลูกสน แต่จะไม่โค่นทั้งต้น เราใช้แต่ไม้ที่ตายแล้ว แต่คนชาวจะซูดินเป็นหลุมใหญ่ โคนไม้ทั้งต้น ฆ่าทุกอย่าง ต้นไม้บอกวา "อย่า ฉันทเจ็บ อย่าทำร้ายฉัน" แต่พวกเขาก็ยังโค่นและตัดต้นไม้ วิญญาณของแผ่นดินเกลียดพวกเขา พวกเขาห้า หันต้นไม้และถอนทิ้งรากทั้งโคน พวกเขาเลื่อยต้นไม้เป็นแผ่นๆ การทำเช่นนั้นเป็นการทำร้ายต้นไม้ ชาวอินเดียไม่เคยทำร้ายสิ่งใด แต่คนชาวทำลายทุกอย่าง พวกเขากระเบิดหินจนกระจายไปทั่วผืนดิน ก้อนหินพูด "อย่า เธอ กำลังทำร้ายฉัน" แต่คนชาวไม่สนใจ "...ทุกแห่งที่คนชาวไปถึงมีแต่ความเจ็บปวด"

ทัศนคติและพฤติกรรมดังกล่าว ได้สร้างความมั่งคั่งให้แก่มนุษย์อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน กล่าวได้ว่าอารยธรรมสมัยใหม่ซึ่งพรั่งพร้อมด้วยวัตถุเกิดขึ้นจากทัศนคติที่มุ่งครอบครองและเป็นนายเหนือธรรมชาติ แต่สิ่งที่ตามมาก็คือธรรมชาติถูกพร่าทำลายอย่างยับเยิน จนกระทั่งส่งผลเสียต่อมนุษย์ เช่น เกิดน้ำท่วม ฝนแล้ง มลพิษ และทรัพยากรธรรมชาติขาดแคลน ถึงตอนนี้จึงเริ่มมีการพูดถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติ แต่ถึงแม้ธรรมชาติจะได้รับการดูแลมากขึ้น ศูนย์กลางก็ยังอยู่ที่มนุษย์เหมือนเดิม ดังนั้นก่อนอนุรักษ์ธรรมชาติผู้หนึ่งให้นิยามว่า การอนุรักษ์ธรรมชาติ คือ "การดูแลทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อป้องกันมิให้ร่อยหรอ สูญเปล่าหรือถูกทำลาย เพื่อว่ามนุษย์จะสามารถใช้มันได้ในยามต้องการตลอดกาลนาน" ภายใต้นี้แนวคิดดังกล่าวการอนุรักษ์จึงมีความหมายรวมถึงการตัดแปลง ตกแต่ง หรือ "พัฒนา" ธรรมชาติเพื่อประโยชน์ของมนุษย์เอง

แนวความคิดดังกล่าว พูดอย่างสรุปก็คือมองว่าธรรมชาตินั้นเป็น "ของฉัน" จึงต้องควบคุมโดยฉัน และเพื่อฉัน แต่ลืมมองความจริงอีกด้านหนึ่งว่า มนุษย์เรานั้นเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ตั้งแต่เกิดจนตาย เราไม่สามารถแยกตัวออกจากธรรมชาติได้เลย เราทำอย่างไร

กับธรรมชาติ ในที่สุดก็ส่งผลย้อนกลับมาที่ตัวเราเอง หากเราย่ำยีธรรมชาติ นอกจากส่งผลระยะเทือนถึงชีวิตความเป็นอยู่ของเราแล้ว ยังก่อผลร้ายต่อจิตใจของเราเอง กล่าวคือทำให้เราเห็นแก่ตัวมากขึ้น จิตใจหยาบกระด้าง ยิ่งกว่าเดิม ใช่หรือไม่ว่า วันนี้เราทำลายต้นไม้และสิ่งสารสตรว์ พรุ้งนี้ก็อดไม่ได้ที่จะต้องทำลายเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน คำกล่าวของหญิงอินเดียแดงข้างต้น สะท้อนให้เห็นเป็นอย่างดีถึงจิตนิสัยของคนที่ไม่เห็นคุณค่าของธรรมชาติ ขณะเดียวกันก็เหมือนจะบอกต่อไปว่า หลังจากที่คนชาวทำลายธรรมชาติที่ขวางหน้าแล้ว เขื่อยร้อยต่อไปก็คือชาวอินเดียแดง

อย่างไรก็ตาม ความรู้ที่ค้นพบใหม่ในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมาทำให้เราเริ่มตระหนักว่า มนุษย์และทุกชีวิตอยู่ได้ก็เพราะการพึ่งพาอาศัยกัน นอกจากอากาศที่เราหายใจทุกเวลาที่เราจะได้มาจากต้นไม้ และมหาสมุทรแล้ว พลังงานที่หล่อเลี้ยงทุกเซลล์ในตัวเรา ยังได้มาจากสิ่งมีชีวิตชนิดอื่นที่อยู่ในร่างกายของเราตั้งแต่เกิด คือไมโตคอนเดรีย จะว่าไปในแต่ละเซลล์ของเรายังมีชีวิต อื่นอีกหลายชนิดที่ผสมผสานแนบแน่นจนไม่อาจแยกจากเราได้ เราเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศน์ ขณะเดียวกันระบบนิเวศน์ก็อยู่ในตัวเราด้วย ซึ่งเชื่อมโยงสัมพันธ์กับภูเขา ป่าไม้ หมู่มะเขลาลำธาร มหาสมุทร ไปจนถึงดวงจันทร์ และดวงอาทิตย์ มนุษย์กับธรรมชาติเชื่อมโยงสัมพันธ์แนบแน่นจนเราไม่อาจขีดเส้นแบ่งระหว่างเรากับธรรมชาติได้ การถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยมีธรรมชาติคอยรับใช้เรานั้น นอกจากจะสะท้อนความเห็นแก่ตัวแล้ว ยังเป็นทัศนคติที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงอีกด้วย

จักรวาลนั้นเป็นเครือข่ายแห่งความสัมพันธ์อันซับซ้อน ความสัมพันธ์ดังกล่าวเชื่อมโยงทุกสิ่งเข้าหากัน และทำให้ชีวิตของเรามีอาจแยกจากธรรมชาติหรือสรรพสิ่งในจักรวาลได้ ดิซ นัท ฮันท์ ได้กล่าวถึงสหสัมพันธ์ของ

ภาพ : www.purplemoon.com

เมื่อมองโลกด้วยความตระหนักถึงสายสัมพันธ์อันแนบแน่นกับสรรพชีวิตและสรรพสิ่ง เราจะเห็นผู้คนและชีวิตต่าง ๆ รวมทั้งธรรมชาติด้วยสายตาที่เป็นมิตรมากขึ้น มีความอ่อนโยนและเมตตากรุณา ยิ่งกว่าเดิม

การนึกถึงผู้อื่นและชีวิตอื่นมากขึ้น จะทำให้ตัวตนของเราเล็กลง และมีจิตใจที่โปร่งเบามากขึ้น ถึงตอนนั้นจะพบว่าความสุขนั้นเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องอิงวัตถุหรือสิ่งเสพ แม้ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายก็มีความสุขได้ เพราะถึงที่สุดแล้วสุขแท้มันอยู่ที่ใจเรา

ภาพ : www.puzzlehouse

สรรพสิ่งได้อย่างงดงามว่า

“เมื่อคุณมองเก้าอี้ตัวนี้คุณเห็นป่าไม้อันเป็นที่มาของไม้ที่ใช้ทำเก้าอี้ตัวนี้ไหม คุณเห็นดวงอาทิตย์ซึ่งสาดส่องป่าไม้ และหมู่เมฆซึ่งโปรยฝนบำรุงเลี้ยงป่าไม้ คุณเห็นคนตัดไม้และครอบครัวของเขา และข่าวที่เลื่องลือชีวิตของพวกเขาละ คุณเห็นทั้งหมดนี้ในเก้าอี้ตัวนี้ไหม เก้าอี้ประกอบด้วยสรรพสิ่งที่มิใช่เก้าอี้ คุณเห็นดวงอาทิตย์ในหัวใจของคุณไหม เห็นบรรยากาศในปอดของคุณไหม สรรพสิ่งล้วนดำรงอยู่ในสภาพที่ต่างเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน และต่างเป็นเหตุปัจจัยแก่กันและกัน”

เมื่อมองโลกด้วยความตระหนักถึงสายสัมพันธ์อันแนบแน่นกับสรรพชีวิตและสรรพสิ่ง เราจะเห็นผู้คนและชีวิตต่างๆ รวมทั้งธรรมชาติด้วยสายตาที่เป็นมิตรมากขึ้น มีความอ่อนโยนและเมตตากรุณายิ่งกว่าเดิม การดำเนินชีวิตของเราจะเป็นไปอย่างระมัดระวัง ด้วยความรู้สึกรู้สึกอ่อนไหวต่อความทุกข์ที่อาจจะเกิดขึ้นกับผู้อื่นหรือชีวิตอื่น เราจะไม่ถือเอาความสะดวกสบายหรือความมั่งคั่งพรั่งพร้อมทางวัตถุเป็นพระเจ้าอีกต่อไป เพราะรู้ว่าการกระทำเช่นนั้นจะส่งผลกระทบต่อผู้คนและสิ่งรอบตัวอย่างไรบ้าง การนึกถึงผู้อื่นและชีวิตอื่นมากขึ้น จะทำให้ตัวตนของเราเล็กลง และมีจิตใจที่โปร่งเบามากขึ้น ถึงตอนนั้นจะพบว่าความสุขนั้นเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องอิงวัตถุหรือสิ่งเสพ แม้ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายก็มีความสุขได้ เพราะถึงที่สุดแล้วสุขแท้มันอยู่ที่ใจเราแล้ว นี่คือการปฏิบัติอีกด้านหนึ่งที่มี

ถูกมองข้ามไป จนทำให้ผู้คนหมกมุ่นกับการแสวงหาความสุขจากนอกตัว ส่งผลให้เกิดการเบียดเบียนธรรมชาติและผู้คนไม่รู้จัก

ธรรมชาติภายนอกกับธรรมชาติภายในนั้นมีความแยกจากกัน ธรรมชาติภายนอกที่สงบสงัดร่มรื่น ย่อมก่อให้เกิดความรื่นรมย์สงบสุขแก่ธรรมชาติภายใน เมื่อใดที่ได้สัมผัสกับประสบการณ์ดังกล่าว เราจะเห็นคุณค่าของธรรมชาติภายนอก และไม่ถือตัวอย่างยโสโอหังว่าธรรมชาติภายนอก คือ ข้าทาสที่ต้องรองรับความปรารถนาของเรา

วิกฤติการณ์ทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะ มลภาวะที่แพร่ระบาด ความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ รวมถึงปัญหาโลกร้อน ซึ่งกำลังแสดงตัวเด่นชัดขึ้นทุกที โดยเนื้อแท้แล้วเป็นวิกฤติการณ์ด้านจิตวิญญาณ ที่เกิดจากทัศนคติที่ผิดพลาดในการมองโลกและชีวิต การเปลี่ยนแปลงทัศนคติดังกล่าว จนเห็นสหสัมพันธ์ของสรรพสิ่งในธรรมชาติ และเห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติภายนอกกับธรรมชาติภายใน คือกุญแจสำคัญที่จะนำมนุษย์ออกจากวิกฤติการณ์ดังกล่าวได้อย่างแท้จริง หากมนุษยชาติไปถึงจุดนั้น อนาคตก็ดูมีตมเต็มที

พระไพศาล วิสาโล
เจ้าอาวาสวัดป่ามหาวัน ต.ท่ามะไฟหวาน อ.แก่งคร้อ จ.ชัยภูมิ

บางคนเรียกท่านว่า พระนักคิด พระเอ็นีโอ พระนักวิชาการ เป็นนักคิดนักเขียนชั้นแนวหน้าท่านหนึ่งในหมู่ผู้แสวงหาทางออกให้แก่สังคมและโลกโดยสันติวิธี มีผลงานที่มีคุณภาพปรากฏอยู่บนสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ อยู่เป็นประจำและต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน